

Terugblik naar de negentiende eeuw...

Historische Drukkerij Turnhout

Nieuwsbrief nr. 19, juli 2007

De gehele nieuwsbrief is gewijd aan het lettergieten voor de machines deze intensieve handenarbeid overnamen. Sus Peinen bouwde een replica waarmee demonstraties kunnen worden uitgevoerd.

De voorbereidingen voor de dichtbundel zijn volop aan de gang. Er zijn al verschillende gedichten binnengekomen.

Nog tot 1 september kunnen gedichten worden ingezonden.

Lettergieten tot 1860

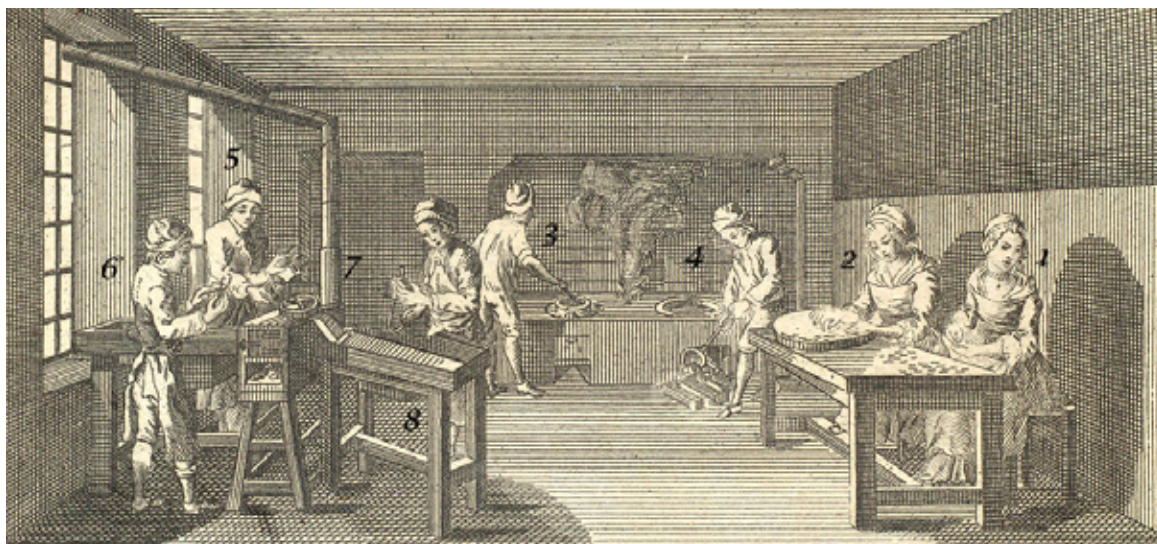
Vroeger werd elke letter die in de zetterij gebruikt werd gegoten met een handgietvorm. Vanaf ongeveer 1860 beschikten de lettergieterijen over machines die dagelijks een veelvoud spuwden van de hoeveelheid die mogelijk was met de handgietvorm. Hoe werkt nu zo'n handgietvorm? Deze bestaat uit twee nauwkeurig tegen elkaar aansluitende helften waarbij in het midden een ruimte open blijft waarin de letter wordt gegoten. Wanneer deze twee delen zijn samengevoegd, wordt de matrijs, die het beeld van de letter zal vormen, door een veer tegen het giettoestel gedrukt. Het vloeibare lood wordt in het toestel gegoten via een trechtervormige gleuf. Het toestel wordt uiteengenomen en de gegoten letter wordt met een haak of door schudden uitgeworpen. Het toestel wordt weer ineen gezet en de bewerking herhaald. Op deze manier goot een bekwaam vakman dagelijks ongeveer 3 à 5000 letters. De gegoten letter moet nog enkele verdere bewerkingen ondergaan. Eerst moet het overtollige lood, de baard, afgebroken worden. Dan wordt iedere letter op een steen geslepen zodat oneffenheden verdwijnen.

Zijn de letters geslepen dan worden zij met de letterschaaf op de juiste hoogte gebracht.

Best interessant om weten is dat een vroegere boekdrukkerij van enige betekenis van de meest voorkomende lettersoorten en corpsen 2 à 300 centenaar (1 centenaar = 100 kilogram = ongeveer 80 à 90.000 lettertekens) of in totaal 18 à 25 miljoen letters bezat. Dit illustreert de immense arbeid die nodig was om één drukkerij te voorzien van letter.

Lettergieterij omstreeks 1770 (gravure)

1. werkster die de letters ontdoet van de gietkegel
2. werkster die de bramen van de letters schuurt op een slijpsteen
3. arbeider die het antimoon smelt
4. arbeider die de legering voor de letters maakt en deze in vormen giet
5. lettergieter met gietlepel en gietvorm
6. lettergieter die de gietvorm klaar maakt voor gebruik
7. fornuis
8. lettergieter die de vorm uit elkaar haalt en de gegoten letter verwijdert.

Replica handgietvorm

Om deze oude techniek van lettergieten aan de bezoekers van de Historische Drukkerij te demonstreren ging ik op zoek naar een originele oude handgietvorm. Al snel bleek dat dit praktisch onmogelijk was : weinige overgebleven gietvormen zitten bijna uitsluitend in twee musea (museum Plantin Moretus en het museum Joh. Enschede). Verder zitten er nog enkele in andere musea en uiterst zelden in privé-collecties.

Ieder museum dat demonstraties van lettergieten doet, werkt met replica's om de originele exemplaren te sparen. Wereldwijd zijn er slechts enkele projecten geweest waarbij replica's werden gemaakt. Eenvoudig was dit voor geen van allen. De prijs die hiervoor betaald moest worden was ook al niet gering. Ik keek uit naar een betaalbaar alternatief en ging uiteindelijk na enkele omzwervingen ten rade bij mijn huismechaniker, tevens voorzitter van de Stoomgroep in Turnhout, Sus Peinen. Tot op heden is er geen enkel probleem geweest dat hij niet kon oplossen, maar zou dit ook lukken? Na het bekijken van het voorbeeld (geleend van een collega) dat ik had meegebracht sprak hij al snel de veelbelovende woorden 'het is niet eenvoudig, maar ik maak dit voor jou'. En of hij woord hield! Enkele weken later kreeg ik telefoon dat ik beide exemplaren mocht komen ophalen. Een prachtig staaltje van metaalbewerking. Ik was in de wolken... maar dan de prijs... 'Sus, wat moet dit gaan kosten?'... 'dit is mijn bijdrage aan de Historische Drukkerij', zo sprak hij.

Zo blij als een klein kind met een nieuw speeltje trok ik naar huis en stuurde Gerard Post Van der Molen een mail. Of ik zo snel mogelijk kon langskomen zodat hij me de techniek van het lettergieten kon aanleren. Ondanks de voorbereidingen van een verhuis maakte hij een dagje vrij en zorgde er zelfs nog voor dat ik met een hoeveelheid zachtsoldeer (met het uiterlijk van lood maar met een veel lager smeltpunt zodat demonstraties veilig kunnen gebeuren) huiswaarts kon keren, samen met de nodige bagage aan kennis van het lettergieten.

Op zondag 29 juli en 26 augustus zullen demonstraties gegeven worden met deze handgietvorm.

Boven : openliggende handgietvorm

Links : Sus Peinen aan het werk in zijn atelier

Openingsweekend juli 2007

Volgend weekend is de Historische Drukkerij geopend :

28 en 29 juli van 13.00 tot 17.00 uur

Steenweg op Mol 84, 2300 Turnhout